

TRADUCEREA DOCUMENTELOR CU REFERIRE LA LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

Victoria CRAVCENCO

Universitatea de Stat din Moldova

Legislația Uniunii Europene cuprinde toate domeniile vieții și ale activității umane. Majoritatea actelor legislative sunt traduse în toate limbile statelor membre. Diverse instituții ale UE periodic publică glosare, ghiduri practice, metodologice și stilistice pentru a asigura interpretarea și utilizarea corectă a terminologiei legislației comunitare. Cum de procedat în cazul colaborării între două state, unul dintre care este membru al UE, iar celălalt – nu? Va fi corect de utilizat terminologia României în cazul Republicii Moldova? Ce e de făcut când conceptele sau termenii nu coincid? Se poate oare de folosit câteva sinonime într-un singur document? Am decis să studiem un corpus de texte legislative ale Uniunii Europene, ale României în particular, în comparație cu legislația Republicii Moldova și a unor state din SUA pentru a observa diferența dintre termenii standardizați. Prezenta lucrare include unele recomandări practice care pot fi utile pentru asigurarea calității traducerii, dar și în activitățile manageriale, în procesul de luare a deciziilor, de întocmire a actelor oficiale, de antrenare a personalului. O deosebită atenție se acordă lucrului cu corpusuri paralele bilingve sau multilingve de texte oficiale, pe care noi le numim documente de referință. Abordarea propusă este un exemplu de bună practică care permite găsirea terminologiei standardizate actualizate, a termenilor de bază și a definițiilor lor juridice, înțelegerea corectă a căreia este crucială.

Cuvinte-cheie: *traducere specializată, terminologie juridică, acquis comunitar, legislația UE, legislația națională, definiție legală, documente de referință, corpus paralel, traducere asistată de calculator, lingvistică aplicată.*

TRANSLATION OF DOCUMENTS WITH REFERENCE TO NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGISLATION

EU legislation covers all areas of human life and activity. Most legislative acts are translated into all the languages of the member states. Various EU institutions periodically publish glossaries, practical, methodological and stylistic guides to ensure correct interpretation and use of the EU legislation terminology. But what would be the right solution in case of collaboration between two countries, one of which is a member state of the European Union and the other one is not? Will it be right to use the terminology of Romanian legislation in case of the Republic of Moldova? What to do if some concepts or terms do not coincide? Is it right to use several synonyms in the same document? We have decided to study a corpus of EU legislation, in particular that of Romania, as compared with Moldovan legislation and some US laws in order to observe the difference between the terms used. This paper includes some practical recommendations which can be used for quality assurance in translation, as well as in managerial activities, decision-making, preparation of official documents, and staff training. Special attention is paid to work on bilingual or multilingual parallel corpora of official texts which we call reference documents. The suggested approach is an example of best practice which allows finding up-to-date standardized terminology and legal definitions of the main terms, the right understanding of which is crucial.

Keywords: *specialized translation, legal terminology, acquis communautaire, EU legislation, national legislation, legal definition, reference documents, parallel corpus, computer-assisted translation, applied linguistics.*

Deseori, în situații cotidiene, apare necesitatea de a respecta legislația altui stat: e vorba despre plecarea la studii, emigrare, turism, înființarea unei întreprinderi mixte, stabilirea relațiilor de cooperare cu parteneri străini, atragerea investițiilor, înregistrarea căsătoriei cu un cetățean străin, divorțul ulterior, decesul rudei dintr-o altă țară și intrarea în posesie a averii defunctului, scrierea proiectelor internaționale și prezentarea rapoartelor autorităților străine. Aceste și multe alte situații ne pun în situația când suntem nevoiți să studiem nu doar legislația țării de origine, dar și a altui stat.

Legislația Uniunii Europene cuprinde toate domeniile vieții și ale activității umane. Majoritatea actelor legislative sunt traduse în toate limbile statelor membre. Diverse instituții ale UE periodic publică glosare, ghiduri practice, metodologice și stilistice pentru a asigura interpretarea și utilizarea corectă a terminologiei legislației comunitare [1,2].

Noi recomandăm persoanelor cointeresate să lucreze cu versiunea legislației corespunzătoare în ambele limbi de pe site-ul oficial al autorității emitente și cu un corpus paralel bilingv sau multilingv de texte oficiale,

pe care noi le numim documente de referință [3]. De exemplu, pentru înființarea unei întreprinderi în EU va fi util a citi site-ul oficial al Uniunii Europene unde se găsește informația respectivă în limbile statelor membre [4].

În cazul României, a se vedea *Legea nr.300/2004 privind autorizarea persoanelor fizice și a asociațiilor familiale care desfășoară activități economice în mod independent și Ordonanța de urgență nr.44/2008 a Guvernului României privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale.*

Legislația națională, legislația UE și toate formularele necesare pot fi descărcate de pe site-ul Oficiului Național al Registrului Comerțului pe lângă Ministerul Justiției al României. Deși legislația europeană este prezentată în limba română, toate definițiile sunt valabile pentru orice stat membru al UE. De exemplu, societatea europeană este un tip de societate pe acțiuni, reglementată în baza legislației europene care are personalitate juridică și al cărei capital – cel puțin 120 000 de euro – trebuie împărțit în acțiuni [5].

Pentru înființarea unei întreprinderi în Republica Moldova a se consulta *Legea nr.845-XII din 03.01.1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi*, site-ul oficial al Camerei de Comerț și Industrie, al Camerei de Licențiere în subordinea Ministerului Economiei, de unde pot fi descărcate toate actele juridice și formularele solicitate.

Diverse agenții guvernamentale și private propun ghiduri, informații utile, consultații gratuite. De exemplu, pe Business portalul întreprinderilor sectorului IMM din Republica Moldova găsim toată informația necesară pentru înființarea unei întreprinderi în Republica Moldova. Din definiția prezentată înțelegem că întreprinderea individuală aparține cetățeanului, cu drept de proprietate privată, sau membrilor familiei acestuia, cu drept de proprietate comună, ea nu este persoana juridică și se prezintă în cadrul raporturilor de drept ca persoană fizică [6]. Totuși, se recomandă a analiza legislația actualizată pentru a verifica dacă în textul oficial nu au fost introduse unele modificări.

Deoarece nu doar terminologia, dar și documentele respective, inclusiv formularele, pot fi diferite pentru Republica Moldova și România, recomandăm studierea legislației în vigoare a statului în care se vor prezenta documentele. Folosirea corectă a terminologiei legislației comunitare este crucială în procesul întocmirii și traducerii actelor oficiale: statutelor, documentelor constitutive, contractelor, hotărârilor curților etc.

Pentru traducerea statutului unei bănci comerciale din Republica Moldova din limba română în limba rusă sau viceversa este suficient a insera în textul-țintă articolele corespunzătoare din *Legea instituțiilor financiare, nr.550-XIII din 21 iulie 1995* și din *Legea privind societățile pe acțiuni nr.1134-XIII din 02.04.1997*, versiunea rusă și română fiind publicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, iar versiunea engleză – pe site-ul Baza de date a legislației țărilor CSI [7].

Crearea memoriei de traducere și folosirea aplicației de tip *Trados* (CAT-tool) nu doar sporește viteza traducerii, dar și asigură calitatea traducerii în comparație cu cea efectuată de către un traducător profesionist numai cu ajutorul dicționarelor, chiar și al celor de specialitate, dar fără a consulta documentele oficiale de referință.

Evident că traducerea realizată de către un traducător ar fi diferită de textul oficial. Din punct de vedere lingvistic, ea ar putea fi corectă, dar din punct de vedere juridic trebuie reprodus articolul respectiv din legislație. Pentru a demonstra cât e de ușor a lucra cu corpusuri paralele de texte oficiale, vom aduce următorul exemplu, copiind textul din art.176 alin.(3) al *Codului de procedură penală al Republicii Moldova* în limbile română și rusă.

Tabelul 1

Exemplu de corpus paralel de texte oficiale în limbile română și rusă

<p>La soluționarea chestiunii privind necesitatea prelungirii măsurii preventive respective, procurorul și instanța de judecată vor lua în considerare următoarele criterii complementare:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) caracterul și gradul prejudiciabil al faptei incriminate; 2) persoana bănuțului, învinutului, inculpatului; 3) vârsta și starea sănătății lui; 4) ocupația lui; 	<p>При разрешении вопроса о необходимости продления соответствующей меры пресечения прокурор и судебная инстанция учитывают следующие дополнительные критерии:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) характер и степень вреда, причиненного вменяемым деянием; 2) личность подозреваемого, обвиняемого, подсудимого; 3) его возраст и состояние здоровья; 4) род его занятий;
--	---

5) situația familială și prezența persoanelor întreținute;	5) его семейное положение и наличие иждивенцев;
6) starea lui materială;	6) его имущественное положение;
7) prezența unui loc permanent de trai;	7) наличие у него постоянного места жительства;
8) alte circumstanțe esențiale.	8) другие существенные обстоятельства.

În cazul traducerii documentelor cu referire la hotărârile și deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului contra Republicii Moldova, găsim varianta oficială în limba română pe site-ul Registrului de Stat al Actelor Juridice al Republicii Moldova. Tot aici se află dicționarul de termeni juridici folosiți în jurisprudența CtEDO și definițiile lor. Traducerea în limba română a hotărârilor și deciziilor CtEDO contra Republicii Moldova luate după anul 2010 o descărcăm de pe site-ul Agentului Guvernamental din Republica Moldova. Versiunea engleză și/sau franceză o putem copia de pe site-ul Curții Europene a Drepturilor Omului, care ne recomandă, în cazul Republicii Moldova, să consultăm site-ul Registrului de Stat al Actelor Juridice al Republicii Moldova și site-ul ONG-ului „Juriștii pentru Drepturile Omului”, iar în cazul României – site-ul Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, site-ul Consiliului Superior al Magistraturii și site-ul Institutului European din România [8].

În majoritatea cazurilor, legislația națională în limbile engleză și franceză poate fi găsită pe Internet [9-11]. Asta înseamnă că ea nu trebuie tradusă încă o dată, ci doar reprodușă în limba respectivă și folosită pentru crearea memoriei de traducere. De exemplu, pentru a traduce hotărârea de divorț din limba franceză în limba engleză, pur și simplu vom insera în textul-țintă articolul respectiv, la care se face referință și la orice obiecții ale clientului vom răspunde cu traducerea copiată de pe site-ul oficial, chiar dacă s-ar putea de tradus altfel:

Tabelul 2

Exemplu de traducere a hotărârii de divorț din limba franceză în limba engleză

<p><i>Article 1103 du Nouveau Code de Procédure Civile</i> Les époux reconnaissent avoir pris connaissance des dispositions de l'article 1103 du Nouveau Code de Procédure Civile duquel il résulte: «<i>que le délai de recours du jugement de divorce rendu sur requête conjointe est de QUINZE JOURS à compter du prononcé de la décision c'est-à-dire après homologation par le Magistrat de la convention et prononcé du divorce.</i>»</p>	<p><i>Article 1103 of the New Code of Civil Procedure</i> The spouses acknowledge to have read the provisions of Article 1103 of the New Code of Civil Procedure which results in the following: “<i>That the time-limit for appeal of the judgment of divorce delivered on the joint application is FIFTEEN DAYS as of the pronouncement of the decision, that is to say after the approval by the Magistrate of the spouses' agreement and the pronouncement of the divorce</i>”.</p>
---	---

În unele cazuri, în textul-sursă nu este menționat documentul oficial care ne-ar putea servi ca document de referință. Cum să procedăm în acest caz? O soluție ar fi de făcut traducerea proprie și apoi de căutat această frază pe Google sau un alt motor de căutare, ceea ce ne-ar permite să găsim documentul necesar, chiar dacă traducerea noastră este greșită. O altă soluție ar fi de a se consulta cu un specialist în domeniu și/sau alți traducători pe un forum online, apoi de a verifica corectitudinea traducerii sugerate.

Noi propunem o soluție mai simplă și mai eficientă: de a se lucra direct cu corpusuri paralele bilingve, dacă este posibil, pentru a vedea imediat cât de oficială este sursa informației, care este țara/contextul și a decide care din textele afișate ne vor servi ca documente de referință.

Pentru a ilustra acest exemplu, vom folosi un instrument unic de traducere numit *Linguee*, care combină un dicționar cu un motor de căutare, ceea ce ne permite să vedem instantaneu zeci și sute de texte bilingve care conțin cuvintele sau expresiile căutate în limba engleză și în altă limbă [12]. Căutăm expresia „*Parlamentul UE*” pentru a lucra cu versiunea bilingvă a textelor oficiale de pe site-urile oficiale: europarl.europa.eu și eur-lex.europa.eu.

Merită a fi menționat aparte cazul încheierii unui contract, inclusiv a celui internațional. Textul oficial al contractelor se află în Codul civil al țării respective. În cazul încheierii contractului între o persoană fizică sau juridică din Republica Moldova cu o persoană fizică sau juridică din altă țară (membru al UE, SUA, CSI sau alta), recomandăm consultarea, în primul rând, a *Codului civil al Republicii Moldova* și al țării partenerului [13].

Dacă traducerea Codului civil în limba-țintă există pe vreun site oficial, aceasta trebuie încorporată direct în textul contractului. Numai propozițiile care lipsesc în actele normative urmează a fi traduse. Traducerea unor tipuri de contracte în limba engleză este prezentată în manualele de specialitate scrise de către juriști specializați în dreptul internațional [14].

Terminologia trebuie să fie aleasă în dependență de legislația țării care va governa contractul. Recomandăm ca toate acronimele, termenii de bază și definițiile legale (juridice) să fie incluse în preambulul contractului, așa cum se face în cazul unei legi. Această măsură de precauție va permite părților contractante să evite multe neînțelegeri și pierderi în viitor.

În teoria traducerii este expusă opinia că prin procesul traducerii întotdeauna „se pierde” ceva din cauza dualității limbii și că traducătorii astfel „trădează” intențiile autorului [15, p.25]. Definiția lexicografică este văzută ca o restricție semiotică a sensului cuvântului, prin delimitări de ordin semantic, sintactic sau pragmatic [16, p.250]. Iar noi accentuăm importanța definiției juridice care are consecințe legale.

Considerăm că terminologia standardizată reflectată în documentele oficiale actualizate, studierea definițiilor juridice pentru a percepe sensul cuvintelor și a înțelege mai bine contextul, folosirea corpusurilor paralele bilingve sau multilingve de texte oficiale care vor servi ca documente de referință pentru crearea memoriei de traducere și încorporarea ulterioară în textul-țintă a fragmentelor depistate în textele oficiale (în mod manual sau cu ajutorul aplicațiilor pentru traducere asistată de calculator) va face o adevărată revoluție în industria traducerii, asigurând astfel calitatea ei.

Referințe:

1. *English-Romanian, Romanian-English Glossary of the European Convention on Human Rights / Englez-Român, Român-Englez Glosar al Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Human Rights Co-operation and Awareness Division, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2006. 32 p.
2. *Glosare de termeni europeni. Buletine terminologice și normative. Portaluri cu trimiteri către pagini web de terminologie. Baze de date*. Parlamentul European – Unitatea de Traducere Română [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: http://www.europarl.europa.eu/trans_es/RO/terminologie/aa_terminologie.htm
3. *Accesul la dreptul Uniunii Europene*. Site-ul oficial al Uniunii Europene. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu>
4. *Înfundarea unei întreprinderi*. Site-ul oficial al Uniunii Europene. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: http://europa.eu/youreurope/business/start-grow/start-ups/index_ro.htm
5. *Societatea europeană*. Site-ul oficial al Uniunii Europene. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: http://europa.eu/youreurope/business/start-grow/european-company-legal-form/index_ro.htm
6. Legea Republicii Moldova nr.845-XII din 03.01.1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, Capitolul 3, ar.14. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.26.
7. *Baza de date a legislației țărilor CSI: Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Kazahstan, Republica Kârgâzstan, Moldova, Rusia, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Ucraina / CIS Countries Legislation Database: Azerbaijan, Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Ukraine*. © 2015, SojuzPravoInform LLC. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: <http://cis-legislation.com>
8. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului / European Court of Human Rights*. Council of Europe. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int>
9. *Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE / OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights*. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: <http://www.legislationline.org>
10. *Légifrance – Serviciul public de difuzare a actelor juridice / Légifrance – Service public de la diffusion du droit*. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: <http://www.legifrance.gouv.fr/Traductions>
11. *Organizația Internațională a Muncii (OIM) / International Labour Organization (ILO)*. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: <http://www.ilo.org>
12. *Linguee – instrument unic de traducere numit care combină un dicționar cu un motor de căutare*. [Accesat: 30.11.2015] Disponibil: <http://www.linguee.com>
13. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.82-86.
14. BĂIEȘU, A. *Contractele comerciale internaționale*. Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2007. 333 p. ISBN 978-9975-70-188-4
15. RICOEUR P. *Sur la traduction*, Bayard, 2004 – Despre traducere/ Paul Ricoeur. Traducere și studiu introductiv de Magola Jeanrenaud. Postfață de Demenico Jervolino. Iași: Polirom, 2005. 167 p. ISBN: 973-681-906-X
16. OPREA I. *Lingvistică și filozofie*. Iași: Institutul European, 1991. 328 p.

Prezentat la 02.10.2015

în cadrul Colocviului Internațional

Dialogisme et polyphonie dans les langages de spécialité – vers une socioterminologie dynamique